

İbn Âşûr

Makâsidü'ş-Şerîa Risalesi

MUHAMMED TAHİR İBN ÂŞÛR

IBN ASHUR

Treatise on Maqāṣid al-Shariʿah

MUHAMMAD AL-TAHIR IBN ASHUR

THE INTERNATIONAL INSTITUTE OF ISLAMIC THOUGHT

IIIT Books-In-Brief Series

İbn Âşûr

Makâsıdü'ş-Şerîa Risalesi

Muhammed Tahir İbn Âşûr

Arapça'dan Tercüme Eden ve Açıklayan:
Muhammed el-Tahir el Mesavî

Özetleyen: Alison Lake

Türkçesi
İbrahim Kapaklıkaya

© International Institute of Islamic Thought , 2023

IBN ASHUR TREATISE ON MAQASID AL-SHARIAH

The International Institute of Islamic Thought (IIIT)

Herndon, VA 20172, ABD

Posta Kodu: 669

www.iiit.org

IIIT Londra Ofisi

Richmond, Surrey

TW9 2UD, İngiltere

Posta Kodu: 126

www.iiituk.com

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir bölümün çoğaltılması yapılamaz.

Bu kitapta ifade edilen görüş ve fikirler yazar(lar)a aittir ve yayıncıların görüş ve fikirlerini ifade etmezler.

979-8-89193-317-0

Seri Editörleri

Dr. Anas S. al-Shaikh-Ali ve Shiraz Khan

Dizgi: Saddiq Ali

Kapak tasarımı: Shiraz Khan

Baskı/Cilt: Step Ajans Rek. Matbaacılık Tan. ve Org. Ltd. Şti.

Göztepe Mah. Bosna Cad. No:11 Bağcılar/İstanbul

Sertifika No: 45522 Tel: (0212) 446 88 46

stepajans@stepajans.com

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

İbn Âşûr, İslam Hukukunun (Şeriatın) *Amaçları Risalesi (Makâsıdü's-Şerîa Risalesi)* 2006 yılında tam haliyle (orijinal Arapça eserin İngilizce tercümesi olarak) yayınlandı. Bu eserde Şeyh Muhammed el-Tahir İbn Âşûr *Makâsıd'ı*, mezhep imamları döneminde bu yana hiçbir ciddi gelişme kaydetmemiş olan İslam hukuku teorisinin yenilenmesi için bir metodoloji olarak sunmaktadır.

İbn Âşûr ayrıca –oldukça cesur bir şekilde- Hz. Muhammed'in (S.A.V.)¹ eylemleri ve kararlarının ardındaki niyetler (maksatlar) hassas konusunu ele almaktadır. Bu çerçevede İslam hukukunun parçası olması amaçlanan hadislerle, Hz. Peygamberin siyasî liderlik, mahkeme kararı, dostça tavsiye, çatışma çözümü vs. gibi özgün maksatları bulunan eylemler/sözleri arasında ayırım yapmak için kıstaslar önermektedir. Ancak İbn Âşûr'un bu kitapla yaptığı en önemli katkı, geleneksel Fıkıh Usûlü ilminde hiçbir zaman formüle edilmemiş olan, yeni (çağdaş) terminoloji geliştirerek yeni maksatları ortaya koymasıdır. Örneğin; "aile sisteminin korunması" teorisi içinde "soyağacının korunması" teorisi, "inançların korunması" teorisi içinde "hakiki imanının korunması" teorisi vs. geliştirmiştir. Ayrıca bağımsız birer maksat ve bütün İslam hukukunun temeli olarak "düzenlilik", "doğuştan gelen mizaç", "hürriyet", "haklar", "medenilik" ve "eşitlik" kavramlarını geliştirmiştir. Bu gelişme İslam hukuku için, İslam toplumları

[1] Sallalallahü aleyhi vessellem (Allah'ın dua ve selamı O'nun üzerine olsun), Hazreti Muhammed'in isminin geçtiği her yerde tekrarlanır. Bu tercümede bundan sonraki kullanımlarda tekrarlanmayacaktır.

ve Müslüman azınlıkların karşılaştığı mevcut akımlar ve gerçek güçlükler karşısında büyük fırsat kapıları açmaktadır.

TAKDİM

Şeyh Muhammed Tahir İbn Âşûr en ünlü Zeytûne² imamı ve 20. Yüzyılın en büyük İslam âlimlerinden birisidir. Bu kitap İngilizce dilinde İslam hukuku araştırmaları için çığır açmıştır. İbn Âşûr *Makâsıd*'ı 8. Yüzyılda İmam-ı Şafiî'den 14. Yüzyılda Şâtibî'ye kadar büyük imamların döneminden bu yana hiçbir ciddi gelişme kaydetmemiş olan İslam hukuku teorisinin yenilenmesi için bir metodoloji olarak sunmaktadır. İbn Âşûr'un metodolojisi iki çağdaş aşırı uç arasında merkezci bir konumu benimsemektedir: İslâmî hükümlerin gerekçelerini ve geçerli yeniden yorumlarını, geleneksel lafzî yorum lehine görmezden gelen "**neo-literalizm**"³ ile "modernizasyon" ve "rasyonalite" arayışında Müslümanların dinî ve kültürel kimliğini görmezden gelen "**neo-rasyonalizm**"⁴ uçlarının arasında merkezde yer alır.

Bu eser İslâmî kaynaklara ve İslam dinine dayanmakta, İslâmî hükümlerin gerekçeleri, maksatları ve kamu yararına olan yönlerinin altını çizmektedir. İbn Âşûr ayrıca Hz. Muhammed'in eylemleri ve kararlarının ardındaki niyet (maksat) hassas konusunu da ele almaktadır. Bu çerçevede İslam hukukunun parçası olması amaçlanan hadislerle, Hz. Peygamberin özgün maksatları bulunan eylemleri ve sözleri arasında ayırım yapmak için kıstaslar önermektedir. Bu kitabın en önemli katkısı, geleneksel fıkıh usu-

[2] Tunus'taki Zeytûne Camii o dönemde orta ve yüksek öğretim kurumu işlevi görüyordu; imam da öğretim üyeliği statüsündeydi. 1956 yılından bu yana üniversite olarak hizmet vermektedir (Ç.N.)

[3] Bir İslâmî hükmün maksadının hukukun meşru kaynağı olamayacağını, makâsıd teorisinin kılık değiştirmiş seküler fikirlerden ibaret olduğunu savunan, kaynak metinlerin (Kur'ân ve Hadis) lafzî yani doğrudan (kelimesi kelimesine) anlamını dikkate almak gerektiğini savunan bir akım (Ç.N.).

[4] İslam hukukuna tarihsel bir bakış açısını benimseyen ve geleneksel Mu'tezile mezhebinin görüşlerini benimseyen bir akım. Ancak klasik rasyonalizmden farkı, Kur'ân ve Hadis gibi ana kaynakları ve ikincil kaynakları diğer klasik mezhepler gibi benimseyen eski rasyonalizme zıt olarak, aklın metni yürürlükten kaldırma (neshetme) yeteneğine sahip olduğu görüşündedir (Ç.N.)

l  ilminde hiçbir zaman formüle edilmemiş olan, yeni ( a da ) terminoloji geliştirerek yeni maksatları ortaya koymas dır. İbn Â   r'un katkıları, İslam hukukunun İslam toplumları ve Müslüman azınlıkların kar ıla tı ı mevcut akımlar ve gerçek g      ler karşısında b y  k fırsat kapıları a maktadı .

Muhammed Tahir İbn Â   r 1879 yılında Tunus'ta âlim bir Endülüslü ailede dünyaya geldi. Reform fikrine sahip âlimlerden eğitim aldı ve klasik İslâmî ilimlerde yo unla tı.  nce hâkim sonra 1932 yılında  eyh lislam oldu. İslâmî eğitim ve hukuk alanlarında reform yapılması konusunda verimli bir yazar ve ara tırmacıydı. İbn Â   r'un 1946 yılında yayınlanan eseri *Mak s d        *, İslam hukukunun yüksek maksatlarının  nc  ve sistematik bir araştırması niteliğindedir.

ÖNSÖZ

Bu kitapta Şeriatın (İslam Hukukunun) maksatları konusunda önemli söylemler geliştirilmekte, görüş farklılıklarını ele almada bir rehber ve referans çerçevesi oluşturulmaktadır. Bu eser Müslümanların yeni olaylar ortaya çıktığında, karşılaştıkları bu yeni sorunlar için çözüm bulmasına yardım etmeyi ve çeşitli mezheplerin birbiriyle çatışan argümanları karşısında kararlı bir görüş oluşturmalarını mümkün kılmayı amaçlamaktadır. Halen uygulanan fıkî hükümlere ilişkin temel (usul) prensipler konusunda görüş ayrılıkları sürmektedir. Çünkü Fıkîh Usûlü alanının genel kuralları ve evrensel prensipleri, bu hükümlerin özgün niteliklerinden türetilmektedir.

Fıkîh Usûlü bilimi, fıkîh meselelerinde ihtilafa düşenlerin hükmünü mutlaka kabul edeceği nihaî hakem değildir. Ayrıca bu bilimin önermeleri ve araştırmalarının büyük çoğunluğu, temelde yatan hikmeti açıklama ve İslam hukukunun hedefini belirleme maksadına hizmet etmez. Bu yüzden Fıkîh Usûlü âlimleri araştırmalarını Şeriatın dîşsal ve lafzî yönleriyle sınırlamışlardır. Burada bu bilim dalının önermelerinin statüsünü değerlendireceğiz.

İslam hukukunu anlamamızı sağlayacak kesin ve kategorik prensipler oluşturmak için, Fıkîh Usûlünün geleneksel olarak kabul edilmiş kurallarına dönmeli ve bunları yeniden formüle etmeliyiz. Sonra da bu bilim alanının bütününi yeniden formüle etmeli ve onu "Şeriatın (İslam Hukukunun) Yüksek Maksatları Bilimi" adıyla bağımsız bir disiplin olarak sınıflandırmalıyız. Bu kitapta İslam'ın medenî işlemlere ve süreçlere ilişkin yasaları ve kurallarına yönelik maksatları ele alınmaktadır. İslam hukuku kuralları, İslam'ın çeşitli yarar ve zarar düzeylerini ve bunları değerlendirecek kıstasları belirleme maksadını yansıttıkları için, özellikle Şeriat olarak adlandırılmayı hak etmektedir.

Birinci Bölüm

İslam Hukukunun Maksatlarının Belirlenmesi

İslam hukukunun genel olarak yüksek maksatları bulunduğunu ve hukukçuların bu maksatları neden bilmesi gerektiğini ispatlamayı ve aynı zamanda bu yüksek maksatları belirlemek ve doğrulamak için gerekli hedef kategorilerini ve metotlarını ortaya koymayı amaçlıyoruz. İlâhî yasaların hükümleri ve emirleri insanoğlu için konulmuştur ve Rabbimiz bunlarla belli maksatlarını gerçekleştirir. Allah peygamberler göndermiş ve insanlar arasında düzeni sağlamak için yasalar yani Şeriatlar vahyetmiştir. Üstelik insanoğlu medenî yaşama yönünde Allah tarafından verilmiş doğal bir eğilime sahiptir. Bunun en güzel tezahürü insanların kendi hayatlarını düzenlemek için yasalar yapmasıdır. Kur'ân'ı ve sahih hadisleri incelediğimizde İslam hukukunun hükümlerinin evrensel iyilik, topluma ve bireylere yarar sağlama üzerine bina edilmiş batınî nedenlere sahip olduğu sonucuna varabiliriz.

Hukukçuların Şeriatın şu düzeylerdeki maksatlarını bilmesi gerekmektedir: Birincisi, Fıkıh Usûlü biliminde ele alınan fikhî argümanlara egemen olan dilbilimi kurallarını uygulayarak şeriatın ifadesi ve anlamını anlamalıdır. Sonra müçtehidler⁵ tarafından ileri sürülen delillerde herhangi bir uyumsuzluk olup olmadığını araştırmalıdır. Daha sonra da bu hukukun maksatları ve kurallarını incelemelidir. Kıyas yoluyla hüküm çıkarılması, kıyasa konu hükmün altında yatan nedenlerin anlaşılmasını, bu anlaşılma da İslam hukukunun maksatları konusunda bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Şeriatın yüksek maksatları aynı zamanda hadislerin, Sahabe arasındaki fıkıhçıların ve erken dönem âlimlerin görüşlerinin sahihliğinin belirlenmesine esas olan kıstaslardır.

[5] Müçtehid, Kur'ânda hakkında açık hüküm bulunmayan konularda, Kur'ân, sünnet ve icma kaynaklarından çeşitli hüküm çıkarma metotlarına başvurarak bir şerri hüküm çıkaran kişi (Ç.N.)

Bir başka yönüyle de fikhî hükme varma ve tartışma metotlarını oluşturur.

Şeriatın Maksatlarını Belirleme Metotları

Şeriatın yüksek maksatları, şeriatın kendi yasalarında görülen deliller ve işaretler yoluyla ortaya çıkar. Şeriatın Fıkıh Usûlündeki geleneksel delillere dayalı olarak ortaya konulan çeşitli maksatlarını zaten biliyoruz. Bu deliller Kur'ân'daki bilgilerden elde edilmiş olup, metinleri birbirini teyit eden çeşitli isnad silsileleri yoluyla belirlenmiştir. Kur'ânî delillerin büyük çoğunluğu kesin ve kategorik olmayan, ihtimale dayalı lafzî yani doğrudan çağrışımlar kategorisinde yer alır. Bu nedenle müçtehidler bunlardan elde edilen kurallar ve hükümler konusunda ihtilaf içindedirler.

Bu açıdan hukukçuların en önemli rehber prensibi, objektiflik ve adalet kavramına uymak; önyargılardan, geçmiş içtihatlardan ve büyük bir âlim veya müşşidin görüşünden etkilenmemektir. Şeriatın maksatlarının tematik biçimde ortaya çıkarılmasının önemli bir metodu, hükmün çeşitli yönleri ve kıstaslarında yatmaktadır. Altta yatan aynı hikmeti paylaşan çok sayıdaki nedenin tümevarımsal incelemesini yaptığımızda, bu nedenlerden bir özgün amaç çıkarabilir ve Şeriatın geniş bir maksadını belirleyebiliriz.

Üstelik şeriatın emir ve yasalarının çok sayıda metne dayalı delilinin ortak bir amacı olduğunu görebiliriz. Sonra bu amacın Kanun Koyucu'nun koyduğu maksadı temsil ettiği sonucunu kesin olarak çıkarabiliriz.

Geçmiş âlimlerin açıklamaları, genellikle Şeriatın maksatlarını dikkate almanın gerekliliğine açık deliller içerir. Çok sayıdaki beyanları ve açıklamalarında da tümevarım yoluyla vardıkları fikhî hükümlerde Şeriatın Maksatlarını aradıklarını göstermektedir. En doğru hükme ulaşan müçtehidler ve her bir müçtehidin içtihadı dayalı görüşleri, Şeriatın Maksatlarını arama çabalarının derinliği ve titizliğine dayanır.

Bazı âlimler konuşma eyleminin bağlamını dikkate almazlar. Oysa bu bağlam olayın şartlarına ilişkin deliller, konuşma kuralları ve dönemin genel şartlarını içerir. Fıkıhçılar ise bu hususlara dikkat etmede diğer âlimlerden belirgin bir biçimde ayrılırlar. Ancak hiç kimse Hz. Peygamberin eylem ve davranışlarının titizlikle ince-

lenmesinden vazgeçemez. Nakletme ve uygulama biçimine bağlı olarak, fıkî meselelerde Ashabın görüşleri de dikkate alınmalıdır. Böylece farklı yorum ihtimalleriyle karşılaşan fıkîhçılar, bir yandan Resulullah'ın açıklamalarından yararlanırken, öbür yandan da yüce Kanun Koyucu'nun niyetine ilişkin ipuçları verecek dönemin şartlarını da gözlemlediler.

H. Peygamberin Maksadının Belirlenmesi Kuralları

Şeriatın maksatlarını araştıranlarda aranan temel becerilerden birisi de, Hz. Peygamberin sözleri ve eylemlerinin farklı maksatları arasında ayırım yapabilmektir. Âlim Şehâbeddin Kârâfî bu ayırımın ilk farkına varan kişiydi ve hemen bu tespiti şu şekilde dile getirdi: "Allah'ın Resulü yüce imam, en âdil hâkim ve en âlim müftüdür (hukuk ve din danışılacak kimse)... herhangi bir ibadeti onu mükemmel model ve örnek olarak görmeksizin düşüneyiz..." Sonra da şöyle devam etti: "...Yukarıda belirtilen bu görevleri bağlamındaki eylem ve davranışlarının Şeriatta farklı sonuçları bulunmaktadır. Bu yüzden söylediği ve yaptıklarına ilişkin her nakil ve bilgi bağlayıcı bir genel kuraldır..."

Ashab Resulullah'ın kanun yapıcılık görevinden kaynaklanan emirlerle bu görevden kaynaklanmayanlar arasında açıkça ayırım yapmıştır. Resulullah'ın şu görevler kapsamında beyanları ve eylemleri olmuştur: kanun yapma, fetva verme, yargılamada karar verme, devletin siyasi liderliği, rehberlik, uzlaştırma, görüşünü isteyenlere tavsiyede bulunma, danışmanlık, ilham verme, yüce hakikatleri öğretme, disipline etme ve eğitim amaçlı olmayan sıradan beyanlar bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Bütün bu görevler kanun yapıcılığın açık delilidir ve ait oldukları Şeriat kuralları kategorilerine göre farklılık gösterir. Fetva verme ve mahkemede adaletle hükmetme kanunların uygulanmasının örnekleridir. Devletin yüksek liderliği görevi, örneklerin büyük çoğunluğunda kanun yapma görevi ile karıştırılabilecek nitelikte değildir. Rehberlik ve eğitim görevleri ise kanun yapma görevinden daha geneldir. Çünkü burada Resulullah kanun koymak için değil, doğruluk ve iyiliğin farklı yönlerini göstermek için yaslamakta veya izin vermektedir. Fıkîhçılar, Hz. Peygamberin çeşitli eylemlerini gerçekleştirdiği şartları ve dönemin şartlarının delillerini titizlikle incelemesi gerekmektedir. Verilen hükümlere ilişkin bağlamın göstergeleri arasında Hz. Peygamberin sözlerini

genel kamuoyuna iletme kaygısı, kendi sözlerine uygun davranma kararlılığı ve evrensel nitelikte önermeler formüle edilmesinde hukukî hüküm koyma niyeti yer almaktadır.

Şeriatın Kesin ve Muhtemel Maksatları

Mahkeme kararlarındaki hatalar, bireyler ve toplumlar için çok ağır sonuçlar doğurabilir. Bilginler hiçbir zaman Şeriatın yasama amacı için seçtiği esaslara ilişkin bilgilerin kapsamlı bir tematik (içerik, konu ile ilgili) araştırmasını yapmadan ve bilgi edinmek için fıkıh âlimlerinin eserlerine başvurmadan, Şeriatın herhangi bir maksadını belirlemeye kalkışmamalıdır. Hata yapmamak için, maksatların belirlenmesi ve tüm potansiyel yönlerin değerlendirilmesine yönelik bir sistematik sürecin izlenmesi hayatî önem taşımaktadır.

Şeriatın maksatlarını araştıranların elde edeceği bilgiler çeşitli biçimlerde olabilir : kesin olanlar, yüksek ihtimalle doğru olanlar, tahmini olanlar. Fıkıhçıların fıkıh ve fetva tartışmalarında bir referans çerçevesi ve bir nihaî kıstaslar dizini belirlemesi gerekmektedir. Amaç ihtilaf veya tarafların birinin görüşünde inat etmesi halinde bir referans çerçevesi olarak belli kurallar seti formüle etmektir. Böylece Fıkıh Usûlünden farklı bir Şeriatın Maksatları İlmi ortaya çıkacaktır. Şeriat kurallarına başvurma yoluyla muhtemel ve tahmini maksatlara kolayca ulaşılabilir.

Tematik bir inceleme, Şeriatın yüksek maksatlarından birisinin kolaylığı teşvik etmek olduğunu bilginlerin savunması için yeterli olacaktır. Bu tümevarım araştırmasına dayalı olarak incelenecek tüm deliller, tekrarlanan ve genel niteliklidir ve Kur'ân'ın kesin ve açık hükümlerinde görülmektedir. Şeriatın Maksatlarını anlamada ihtimal ve tahmin dereceleri, araştıran fıkıhçının ulaşabileceği kaynakların ve delillerin farklı tematik inceleme düzeylerine bağlıdır.

Akılla Açıklanan ve Açıklanmayan Şeriat Hükümleri

Fıkıhçılar tarafından fıkıhta muhakeme ve tartışma amacıyla geliştirilen metot ve Fıkıh Usûlü, değerlendirmelerini Kur'ân'ın lafzı, Hz. Peygamberin sözleri, eylemleri ve sessiz kaldığı hallerle sınırlamışlardır. Bu beyanlar evrensel kurallar ve hükümler içerebilir. Fıkıhçılar evrensel kuralların etkin nedenini belirleyerek veya öz-

gün kurallardan kıyasla hüküm çıkararak, çeşitli özgün hükümler çıkarmaktadır. Müçtehid, Rabbimizin bir emri koymaktaki özgün maksadını keşfetmek için bütün yöntemlere başvurup, gerekli çabayı gösterdiği halde başarısız olursa, Şeriatın bu hükmünün bizim Allah'ın emrine teslim olmamızın imanımızın bir gereği olduğu sonucuna varır.

Fıkıhçılar şeriat hükümlerinin akılla açıklanabilenler ve akılla açıklanması mümkün görünmeyenler⁶ (adanmış olmayı gerektiren hükümler) olarak ikiye ayrıldığını savunmaktadır. Müçtehidler akılla hikmetinin anlaşılması mümkün görünmeyen hükümler konusunda farklı görüşleri savunmaktaysa da, kıyas sorununu ele alan fıkıhçılar, Şeriatın emirlerini üç kategoriye ayırmışlardır: Şeriatın metne dayalı kaynaklarında yer verilen veya atıfta bulunan zorunlu olarak akılla açıklanması gereken hükümler; altında yatan hikmetleri insanın idraki dışında olan ibadetlere (adanmışlık gerektiren) ilişkin hükümler ve altında yatan hikmetleri gizli olmakla birlikte, nedenleri konusunda ihtilafa düşseler de, fıkıhçıların akıl yoluyla nedenini ortaya çıkarabileceği hükümlerden oluşan orta kategori.

Fıkıhçılar bir hükmün tamamen hikmeti akılla anlaşılamayanlardan (adanmışlık gerektiren) olduğundan emin olduklarında, artık o hükmün biçimini korumak ve değiştirmemek zorundadır. Fıkıhçıların Şeriatın maksadını çıkarmanın uygun bir yolunu bulmak için gizli hikmet ve maksatları bulunan hadisleri titizlikle incelemesi ve analiz etmesi gerekmektedir. Ayrıca bu hadislerin beyan edildiği dönemde İslam toplumunun genel durumunu ve içinde bulunduğu şartları da dikkate almaları gerekir. Şeriatın bütün emirlerinin Kanun Koyucu Rabbimizin altında yatan hikmetleri, yararları ve ilgisiyle maksatlarının somutlaşmış hali olduğunda kuşku yoktur.

[6] Taabbudî hükümler, yani sırf Allah'a itaati hedefleyen, örneğin domuz eti yasağı gibi akıl yoluyla hikmetine ulaşamayacak olan emirler (E.N.)

İkinci Bölüm

İslam Hukukunun Genel Amaçları

Şeriatın Maksatlarının Belirleyici Özelliği

İslam hukukunun genel amaçları, Rabbimizin hüküm koyduğu yasama alanları ve şartları dikkate alan hikmetin ve bu hikmetin altında yatan derin anlamlarından ve içsel yönlerinden oluşur. Bu amaçlar şeriatın genel özellikleri içerir. Şeriatın maksatlarının gerçek fikir veya evrensel geleneksel fikir şekilleri formunda olduğu gibi kesin, açık, düzenli ve sabit olması gerekmektedir. Evrensel geleneksel fikirler ise kamu yararına uygun almaları nedeniyle, genel kamuoyu tarafından bilinen ve kabul edilen ve zamanın testinden geçmiş kavramlardır. Bazı kavramlar sabitlikten yoksun olup, yarar ve zarar arasında gidip gelebilir. Bu yüzden de mutlak anlamda Şeriatın maksadı olarak kabul edilemez veya reddedilemez. Bunun yerine bu görev, İslam ümmetinin bu hükümleri iptal veya zorunlu hale getirme yetkisine sahip âlimleri ve yöneticilerine havale edilmelidir. Bu tür kavramların, şartları da belirlendikten sonra, artık Şeriatın maksatlarını oluşturduklarından emin olabiliriz.

Eğer Kanun Koyucu'nun bir hükmün uygulanmasının yalnızca bir seçenek olmasını amaçladığı düşünülüyorsa, o zaman fıkıhçıların bunları genel prensiplerle sıkı sıkıya bağlantılı özgün hükümler olarak teyit etmesi ve bu hükümleri özgün ve doğru şartları dışında yorumlamaya kalkmamaları şarttır. Ama bunların şeriatın değişmez amaçlarını oluşturma ihtimali varsa, o zaman fıkıhçıların bu hükümleri özgün bağlamları dışına da genişletebilecekleri genel kurallar olarak ele almaları mümkündür. Şeriat aldatmaca ve hayal oyunlarını reddettiği için, emirlerini aldatmaca ve yanıltma üzerine kurması kabul edilemez. Hayalî veya soyut şeyler, hükümlerin maksatları olma bakımından uygun olmasa da, insanları İslam'a davet etme, bir ikna metodu olarak ilgi uyandırma veya korkutma gibi bazı Şeriat maksatlarının gerçekleştirilmesi için yararlı olabilir.

Şeriatın Maksatlarını Fıtrat ve Yüce Gönüllülüğe (Alicenablık, semâhat) Dayandırma

Fıtrat, Allah'ın yarattığı her varlığa koyduğu doğal mizaç ve düzendir. Bu yüzden insanoğlunun fıtratı, akıl ve beden bakımından içsel ve dışsal yaratılışlarının durumudur. Benzer şekilde olayların sebepleriyle sonuçları arasında bağ kurmak ve belirlediği kurallardan sonuçlar çıkarmak, insanın entelektüel ve zihinsel mizacının bir parçasıdır. Öte yandan gerçek olmayan sebeplerden sonuçlar çıkarmak, akla uygun değildir. İslam tamamen akılla açıklanabilen, yani akıl tarafından idrak edilen ve teyit edilen iman esasları ve hukuk kurallarından oluşur. Şeriat mü'minleri fıtratlarını korumaya ve toplumsal hayatta fıtrata uygun davranmaya çağırır. Fıtratın ihtiyaçları birbiriyle çatışıyor ve uzlaştırılmıyorsa, o zaman öncelik fıtratın korunması için daha önemli ve daha güçlü olan ihtiyaca verilir. Bir davada hükme varırken, yerleşik örf ve âdetlere başvurmak, fıtrata uygunluklarından kaynaklanmaktadır. Ancak başvurulacak bu örf ve âdetin Şeriatın yerleşik kurallarıyla çelişmemesi ön şarttır.

Yüce gönüllülük (*semâhat*) insanların birbiriyle ilişkilerinde ılımlı davranmalarıdır. Katılık ile aşırı hoşgörü arasında ortada duran yüce gönüllülük, anlamını itidal, adalet ve ölçülülük ideallerinden alır. İtidal bütün erdemlerin bel kemiğini oluşturur. Yüce gönüllülük insanların katılığa yöneldiği yerlerde, işleri kolaylaştırmaktır ve bu kolaylaştırma zarar veya yozlaşmaya yol açmaz. Kur'ân ve Sünnet, İslam'ın yüce gönüllülüğünü teyit eder. Bu niteliğin altında yatan hikmet, Allah'ın İslam'ı fıtrat dini yapmasıdır ve fıtrat meselesi insanoğlunun temel yasası ve doğal eğilimini oluşturur. Sonuç olarak; Şeriat hem bireylere hem de toplumlara rahatlık getirir. Yüce gönüllülük Şeriatın yayılması ve tarih boyunca kesintisiz varlığını sürdürmesinde büyük önemini ortaya koymuştur. Bu durum kolaylaştırmanın fıtrat meselesi olduğunun da delilidir.

İslam Hukukunun Genel Amaçları

Şeriatın genel kuralları ve özgün delilleri, İslam hukukunun genel amacını oluşturan prensibin, toplumların sosyal düzen ve sağlıklarının korunması olduğunu ortaya koymaktadır. Açık kitabî deliller Şeriatın genel maksadının insanların her türlü faaliyetlerinde sapma ve yolsuzluğu ortadan kaldırmak olduğunu teyit etmektedir.

Rabbimizin amaçladığı ve övdüğü doğruluk, yalnızca iman ve ibadetlerde doğrulukla sınırlı değildir. Daha çok insanların dünyevî şartları ve sosyal işlerinin doğru yürütülmesini içerir. Çünkü İslam hem bireylerin hem de toplumların işlerini ele alarak, din ve imana dair konularda reform yaparak, bunu amaçlamıştır. Daha sonra İslam, insanın nefsinin arındırılması ve ruhunun seviyesinin yükseltilmesi konusunu ele almıştır. Hz. Peygamberin Hicret sonrası dönemdeki çağrısından başlayarak, İslam hukuku aşamalı bir biçimde Şeriatın istenen bu reformu gerçekleştirmesi stratejisine yeterli bir rehber haline gelmiştir.

Burada reformun Müslümanların medenî hayatını ve sosyal işlerini düzenleyen kurallar ve kanunlarla, kamusal işlerinde gerçekleştirilecek reformun özgün yönlerine odaklanacağız. Buna İslam hukukunda iyi ve yararlı olanın elde edilmesi, kötü ve zararlı olanın savuşturulması⁷ denilmektedir.

Şeriatta *Maslahat* ve *Mefsedet* Kavramları

Maslahat kamusal ve özel hayatta mutlak doğruluk ve iyilik anlamına gelmektedir. Bu eylemler aynı zamanda hem kamu hem de bireyler için yararlı ve iyidir. Maslahatın tersi olan *mefsedet* ise, bireye veya topluma zarar veren yolsuzluk ve zararlı eylemlerdir. Kamu yararı, ümmeti güçlendirecek kolektif yükümlülükler sayesinde elde edilir. Özel yarar ise bireye yarar sağlar ve bireyin toplum yararına doğru ve iyi işler yapmasıyla ilgilidir. Kur'ândaki hükümlerin bir kısmı ve Sünnetin büyük çoğunluğu bu maslahat kategorisiyle ilişkilidir.

Maslahatı tercih etmenin amacı insanların büyük felaketlerde birbirinin yükünü üstlenmesi ve gelecekteki talihsizliklerle başa çıkılabilmesi için zor zamanlarda daha genel ve daha önemli bir maksat olan dayanışmayı gerçekleştirmek ve bunun toplumda kalıcı bir yer edinmesini sağlamaktır. Şariat dünyanın düzenini ve refahını korumak üzere, görünüşte hiçbir yararın bulunmadığı durumlarda bile hayatî ve değişmeyen insanî yararları korumak için bu yararları kalıcı koruma araçlarıyla çevirmiştir. Bir eylemin maslahat mı yoksa mefsedet olarak mı değerlendirileceğini belirleyecek net bir eylem özelliği kıtası formüle etmek, çok titiz ve dikkatli bir ifade tarzı gerektiren hassas bir meseledir.

[7] Yani "Def'-i mefâsid, celb-i menâfi" (Ç.N.)

Bir eylemin maslahat mı mefsedet mi olduğunun belirlenmesi için, yarar veya zararın akıllı ve bilge kişilerin de hemen kabul edeceği kadar kesin, düzenli son derece yaygın ve belirgin olması, eylem karakteristiklerinin yarar sağlama veya zarar verme bakımından başka bir şeyle değiştirilemez olması gerekmektedir. Yarar ve zarar yönlerinden birisi, tam zıddına denk olsa bile, mutlaka o yönün diğer yöne ağır basmasını sağlayacak bir şeyle tamamlanmalıdır. Ayrıca yarar ve zarardan birinin kesin ve belirgin olmasına karşın, diğer yönün belirsiz ve kesinlikten uzak olması gerekir. *Mesâlih* (maslahatın çoğulu) hükümleri herhangi bir mefsedete (zarara) yol açmaz ve *mefâsîd* (mefsedetin çoğulu) önlenmesine ilişkin hükümler, herhangi bir maslahatın kaybına neden olmaz. Aksine tüm İslam hukuku hükümleri maslahat bilincini hedefler. Maslahata göre ağır basan mutlak ve üstün mefsedet ise tür bakımından açıkça çeşitlilik gösterir.

Bütün farklılıklarına rağmen, maslahatın iki ana türü vardır. Birincisi insanlar için açık yararlardan oluşur. Bunlar insanların mizacının o kadar derinliklerine işlemiştir ki, insanlar akla yatkın göründükleri için, doğal olarak onların peşinde koşar ve elde etmeye çalışır. Diğer tür ise, yarar yönü daha az görünür olanlardan oluşur. Şeriat daha çok görünür yararlara ulaşılmasının önündeki engelleri kaldırmakla ilgilenir. Daha az görünür olan yararları içeren maslahat ise bu yararları terk etme ve ihlal etme için özgün cezalar öngören ve uygulayan İslam hukuku hükümleri tarafından olumlu biçimde ele alınmaktadır.

Görünür yararların bazı biçimleri, insanların doğal mizaçlarını etkileyebilecek bazı yozlaştırıcı etkiler yüzünden daha az görünür yararlar kategorisi başlığı altında toplanabilir. Şeriatı sahiplenen ve şeriatın hükümlerini açıklayabilenler, bu sapmalar ve uyumsuzlukları ortadan kaldıracak ve yapay fikirler ve yozlaşmaları ortaya çıkarabilecek bilgileri öğreterek katı biçimde önlemelidir. Ahlâksızlık ve aykırılıklar yalnızca onları işleyenlerle sınırlı kaldığında, ahlâkî öğütler ve doğru eğitim çözüm olabilir. Ama o kişiler başkalarına da bulaşıyor ve onlara da söz ve eylemleriyle zarar veriyorsa, çözüm cezalandırmaktır. Şeriat insanların davranışlarını iki maslahat kategorisine göre değerlendirmesine dayalı olarak, çeşitli türlerde maslahatı hoşgörü ve kontrol etme yoluyla koruma stratejisiyle hareket eder.

İslam hukuku ister kamusal alanda isterse özel alanda olsun, hem kamusal hem de özel hakları koruma aracı olarak, yeterince değer verilmeyen maslahatı daima korur. İki maslahat türü arasında çatışma doğduğunda, daha önemli ve daha üstün olanı tercih eder. Şeriat maslahata dair çeşitli emir ve yasakların amaçlarının farklı yönlerini birbiri ile mümkün olduğu kadar uzlaştırarak, zorluk ve sıkıntıya yol açmaksızın tüm topluma yönelik amaçlarını gerçekleştirmeyi hedefler. Bu yüzden şartlar izin verdiğinde bu maksatların en altta olanından en yüksekte olanına doğru toplumu yönlendirir. Fıtrat bize mesâlih ve mefâsit çatışmasına ilişkin Şeriat kurallarını insanın mizacının korunması veya önemsiz görülmesi sorunuyla ilişkilendirecek temeli sağlar.

Aşağıda Şeriatın elde etmeyi amaçladığı mesâlik (yararlar, iyilikler) ve kaçındığı mefâside (kötülükler, yolsuzluklar) ilişkin örnek ve kıyaslar yer almaktadır. Böylelikle Şeriatın maksatlarını çalışan öğrenciler Rabbimizin niyetini keşfetmeyi ve O'nun kabul ve reddetmede çeşitli mesâlih ve mefâsidleri ele alma yöntemini izlemeyi öğreneceklerdir. Mesâlih sayısız olduğu ve toplumun doğruluğu ve refahı üzerindeki etkileri de birbirinden farklı olduğundan, bu becerinin elde edilmesi önemlidir. Bu yüzden yalnızca Şeriatın kapsadığını bildiğimiz mesâlih konuları ele alınacaktır.

Mesâlih toplum ve bireyler üzerindeki etkileri ve varoluşları açısından gereklilik derecelerine göre sınıflandırılabilir. Amacımız, mesâlihin evrensel türleri hakkında tam bilgi edinmek üzere, Şeriatın amaçladığı mesâlih türlerine aşına hale gelmektir. Sonrasında bunlara göre ilgili kuralları sınıflandırabilir ve değerlendirebiliriz. Şeriat bu metinsel bakımdan açık olmayan, ancak referans prensip olarak güçlü ölçüleri bize bırakmıştır. Mesâlihin özellikleri, uygun kıyasın farklı türlerini destekleyen delillere dayanan ihtimal ve belirsizliklere, ortak özelliklerin belirlenmesine ve asıl olan ile kıyasa konu yeni olaylar arasında benzerlik kurulmasında hassasiyete dayanır. Öbür yandan Şeriatın tematik tümevarım yöntemiyle çalışılmasından elde edilen mesâlih türleri ise kesinlik içerir.

Hukukçuların toplumsal işleri ele aldıklarında, mesâlih fikrini kavramış olmaları en açık ve en doğrudan çözüm yöntemine ulaşmalarını sağlayacaktır. Eğer bazı mesâlih diğer bazı mesâlih ile çelişiyorsa, hangisinin tercih edileceğinin, daha kapsamlı içti-had yapmayı gerektiren uygun kurallara göre değerlendirilmesi

gerekir. Bu değerlendirme uyulan mesâlih ile çatışan mesâlih'in önemine ve aynı zamanda ağırlık ve güçlerinin kesinlik derecesi-ne göre değişecektir.

İslam Hukukunun (Şeriat) Evrensel Prensipler

Son vahyedilen hukuk olan Şeriat evrenseldir; kuralları ve emirleri mümkün olduğu ölçüde tüm insanlara eşit olarak uygulanmalıdır. Allah Şeriatı, milletler ve geleneklere göre değişmeyecek şekilde idrak edilebilecek batınî hikmetler ve temel nedenlere dayandırmıştır.

İslam âlimleri Şeriatın evrenselliğinde birleştikleri halde, bu evrenselliğin nasıl ortaya konabileceğini açıklamamışlardır. Şeriatın temel kanunları, evrensel prensipleri ve emirleri herhangi bir güçlük veya sıkıntıya neden olmaksızın tüm şartlara uygulanabilir. İnsanlar ve milletler çağlar boyu İslam öğretilerini herhangi bir güçlük veya sıkıntıyla karşılaşmaksızın kabul etmişlerdir. Şeriatın bu evrensel uygulanabilirlik modelleri birbiriyle bağlantılıdır ve birbirini tamamlar. Doğasında mevcut olan hikmet ve yararlar, biçim bakımından farklı, ama maksatları bir olan çeşitli hükümlere yansıtılabilir.

Şeriatın evrenselliğinin en önemli sonuçlarından birisi toplumdaki eşitlik sorunudur. Ancak Şeriat insanın fıtratında farklı olan yönlerle eşitlik ve benzerlik dayatmaktan kaçınır. Bu farklılıkların İslam hukukunun temel kuralları yerine, İslam siyasetine göre sosyal ve medenî sistemler yoluyla ele alınması tercih edilir. İslam hukukunda insanın eşitliği korunmuştur. Buna göre bireyler veya grupların eşitliğini belirlemek için, temel nedenlerini aramamız gerekmez; yalnızca eşitliğe aykırı hiçbir sonuç doğmamasını sağlamamız yeterlidir.

Eşitliğin önündeki engeller, eşitliğin uygulanmasından doğan bazı baskın maslahat veya mefsedet gereği, eşitliğin askıya alınmasını veya iptalini gerektirebilir. Bu engeller İslam hukukunda norm olan bu temel prensibi askıya alıcı etkileri nedeniyle geçici ve tesadüfi olarak kabul edilir. Engellerin insanlar arasında eşitliği kaldırma boyutunu değerlendirme kıstasları, titiz akli değerlendirme ve yazılı hale getirilmiş yasalardan oluşur.

İslam hukukunun bazı alanlarında eşitliği önleyen engeller, yapısal ve doğal, hukukî, sosyal veya siyasî olabilir. Bu engeller daimi veya geçici, küçük veya büyük olabilir. Doğal, hukukî ve sosyal değerlendirmeler, ahlaklı davranış, başkalarının haklarına saygı, İslam toplumunun düzenli ve etik bir biçimde yönetilmesiyle ilişkilidir. Siyasî değerlendirmeler ise, İslam'ın siyasî iktidarını korumayı amaçlar. Bu engellerin belirlenmesi ve uygulanması, eşitliğin gerçekleştirilmesini engelleyen özgün yasal düzenlemeler yoluyla etkilerinin sınırlanmasında referans noktası ve rehber Şeriattır.

Kişisel ilişkilerde eşitliğin korunması İslam hukukunun temel hedeflerindendir. Arapça *hürriyet* teriminin, birisi diğerinden türetilen iki anlamı bulunmaktadır. İlk anlamı köleliğin tersidir ve bütün aklı başında ve reşit insanların kendi kararlarını verebilme orijinal yeteneğini ifade eder. İkinci anlam ise, mecazî bir kullanımla ilkinden türetilmiştir. Bireyin hiç kimsenin engellemesiyle karşılaşmaksızın özgürce hareket edebilme yeteneğini ifade eder. Hürriyetin bu iki anlamı da Şariatın kapsamındadır. Çünkü her ikisi de fıtrattan kaynaklanır ve eşitlik kavramının yansımasıdır.

İslam hukukunda ilk anlamıyla kullanımı yaygın ve yerleşiktir. Şariatın kamusal ve ortak çıkarların dikkate alınması ve sosyal düzenin korunmasındaki titizliği, kökleri tarihin derinliğine uzanan köleliğin İslam gelir gelmez birden ortadan kaldırılmasını önlemiştir. İslam, maksatlarını gerçekleştirirken, hürriyetin yayılması ile düzenin korunması arasındaki dengeyi, kölelik karşısında hürriyete götüren araçları destekleyerek sağlamıştır. Kölelerin sayısını azaltarak ve köleliğe götüren birçok faktörü ortadan kaldırarak, köleliğin nedenleriyle mücadele etmiştir.

İfade ve ilim arama hürriyeti, âlimlerin görüşleri ve doktrinlerini dile getirebildikleri, İslam tarihinin ilk üç asrı boyunca çok iyi uygulanmıştır. İfade hürriyeti olmaksızın, itiraflar, sözleşmeler, yükümlülükler, boşanma beyanları ve vasiyetnamelerin hiçbir hukukî bağlayıcılığı olmaz. Bu eylemler baskı altında gerçekleştiğinde, geçersizdir. Başkalarını da etkileyen eylemleri gerçekleştirilmediğinde hürriyet, ancak başkasına zarar vermiyorsa hukuka uygundur. İslam hukuku bir çok yönüyle kişilerin serbestçe hareket etme hürriyetinin ihlaline yol açan tüm yolları keserek bu hürriyeti korumaktadır.

Şeriatın Hedefleri, Özellikleri ve Maksatları

İslam hukuku değıştirme ve onaylamadan oluşan ikili bir metot benimsemiştir. İlk metot bozulmuş hükmü ortadan kaldırma ve yozlaşmışlığını ilan etmektir. Değiştirmek bazen insanın refahını göz önünde bulundurarak daha fazla sınırlama anlamına gelebilir. Bazen de aşırılığa son vermek hoşgörüyle de sonuçlanabilir. İnsan  konularda akılcıca ve maksatlı değişimin bir yönü, değişimi hiçbir sapmaya izin vermeksizin uygulamaktır. Çünkü bu konuda hoşgörü değişime zarar verecektir. Diğer metot ise insanoğlunun benimsediği iyi uygulamaları,  detleri onaylamaktan ibarettir.

Aşırılıların aşırılıklarına, onları aklı başında ve iyi insanların çoğunluğu için normal ve kabul edilebilir olanı yapmaya teşvik ederek son vermek için, yasal yollarla izne bağlamanın (cevaz vermenin) onaylanması gerekmektedir. Ayrıca insanları, kötü insanlar yaptığında iyi şeylerin de kötü olduğuna inanmaya yönelten her türlü aldanmayı ortadan kaldırmak da onaylamanın şartlarındandır. Bu ve benzer nedenler dışında, Rabbimizin bir konuda hüküm koymaması, insanların yaptığını onayladığının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Buna göre izin vermek şeriatın en üstün kuralıdır. Birçok türü bulunmaktadır. Değiştirme ve onaylama tüm insanlık için geçerlidir.

şeriatın tüm kurallarının ve emirlerinin maksadı, bu kural ve emir türlerini insanın bireysel ve kolektif durumları, sıfatları ve eylemleriyle ilişkilendirmektir. Bu ilişki, doğruluk ve kamu yararına sonuç verecek veya hayra ve şerre yol açacak durumların, sıfatların ve eylemlerin temel anlamlarına dayanır. şeriatın amaçladığı temel anlamı dikkate almaksızın, bazı kurallar ve emirleri yalnızca ismi veya harici görünümü ile ilişkilendirerek, fıkihta ağır yanlışlar yapma hatasına düşülmemesi gerekmektedir. İslam hukuku terminolojisi oluşturulurken, kullanılan terimlerin Rabbimiz tarafından konulan hükümle amaçlanan anlamlara göre yorumlanması gerekir. O terimle adlandırılan pratik değişince, terimin kendisinin bir değer kalmaz.

şeriatın maksatlarının tümevarım yoluyla incelenmesi, ortak  z n özelliklere sahip olmayan olaylar hariç tutulmak kaydı ile, birden fazla farklı meselenin ve ayrıntının eşit biçimde tek bir genel kurala tabi tutulmaması gerektiğine Müslüman âlimleri ikna etmiştir. Âlimler bir konuda daha önce verilen şer i hükmü,

hükmün ardındaki özelliklere dayanarak, sonraki olaylara da kıyas yoluyla uygulamışlardır. Yüce Kanun Koyucu'nun niyet ettiği anlama ilişkin kıyasların önemi çok hassas ve açıktır ve verilen örneklerle de desteklenmiştir. Hükmün ince anlamları ve gizli hakikatlerinin ortaya çıkarılmasında, âlimlerin kıssalar anlatması ve kıyas yapması hayatî önem taşımaktadır. Kıssalar ve kıyaslar hukukçuları daha derin anlam ve daha yüksek bir hüküm türü arayışından kurtaracaktır. Fıkıh alanının önde gelen âlimleri kesin cezalar, kefaretlar, istisnalar ve aynı zamanda nedenler, şartlar ve engeller konusunda kıyas yapılmasında ihtilaf içindedirler.

İslam hukukunun hükümlerinde yapılan manipölasyonlar (tahrifatlar, bozulmalar) daha çok muhkem hükümle haram olduğu belirtilen işlere ilişkindir. Ancak bu manipölasyon meşru bir eylemi farklı bir tarzda yapma veya bunun için araç sağlamayı içermemektedir. Buhârî hile yapmayı kaldıran hadisleri nakletmiş ve bunları tıpkı fıkıhçılar gibi insanların farklı eylemlerine göre sınıflandırmıştır.

Tarih boyunca Şeriatın emirlerinden kaçınmak için çeşitli hilelere başvurulmuştur ve bunlar Şeriatın maksatlarının kısmen veya tamamen göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Manipölasyonlar tek bir biçimde yapılmamaktadır. Şeriat kaynaklarında hileler şu şekilde gerçekleşmektedir : Şeriatın bir maksadının yerine bir başkası konulmaksızın tamamen gözardı edilmesi; meşru bir uygulamanın başka bir meşru uygulamayı yapmak için gözardı edilmesi; Şeriatın öngördüğü bir kuralın daha kolay bir başka şeyi yapmak için gözardı edilmesi; Rabbimiz tarafından önemli anlamlar içermeyen kuralların, eylemlerde kullanılması ve Kanun Koyucu'nun niyetinin dikkate alınmaması şeklinde sıralanabilir.

Önemli zararlara yol açabilecek, ancak haram olmayan eylemlerin iptal edilmesi, manipölasyonla yakından ilişkilidir. Ancak bazı kimseler bazı yükümlülüklerden meşru olarak kaçınmak için hileye başvururlar; böylece davranışları görünüşte Şeriat kurallarına uygundur. Şeriatın amacı araç olarak kullanılan eylemin hayırlı yönü ile muhtemel kötü sonuçları arasında denge kurmaktır. Bu yüzden bu sorun mesâlih ve mefâsid çatışmasını yöneten kurallar kapsamına girmektedir.

Şeriat, görünen yönleri haram veya yalnızca caiz şeklinde nitelenmesi gereken bazı hususları, hayra araç olmaları halinde va-

cib (yapılması zorunlu) kategorisine dahil etmiştir. Bu kural Fıkıh Usûlünde “Vacibe vesile olan şey de vaciptir” olarak ifade edilir ve İslam toplumunun güvenliğinin korunmasının aracıdır.

İslam Hukukunda Belirginlik, Kararlılık ve Merhamet

Şeriatın maksadı, hükümlerinin tüm şartlar altında insanlar tarafından kolayca uygulanabilmesi olduğundan, hükümlerin anlamlarının kolayca anlaşılması için, belirginlik ve kararlılık içerir. Aynı şekilde hükümlerin altında yatan anlamları âlimlere gösterecek sıfatlar (özellikler) da yüklenmiştir. Fıkıhçılar Şeriatın emirleri ve hükümlerinin temeli olarak açık ve düzenli sıfatlara odaklanırlar. Ayrıca bu sıfatların varlığının hikmet adı verilen hükümlerin temelinde yatan anlamları gösterdiğini açıkça teyit ederler. İslam hukuku bu metotları, hükümlerin öz ve anlamlarını açıkça tanımlayarak kafa karışıklığını önlemek için kullanır.

Şeriatın maksadı kanunlarının toplum tarafından uygulanması ve uyulmasıdır. Çünkü amaçlanan yararlar bu kurallar uygulanmadan ve bunlara uyulmadan elde edilemez. Bu sonuca ulaşmak için de aynı anda iki teknik uygulanır. Birisi hükümlerin uygulanmasında katılık ve kararlılıktır. Diğeri ise maksadının göz ardı edilmesine yol açmayacak şekilde kolaylık ve merhamet gösterilmesidir.

İslam hukuku, insanların bu kuralları uygulayarak kendileri için hayırlı olanın peşinde koşmasını teşvik etmek için mümkün olan tüm kolaylık ve merhamet araçlarını kullanır. Şeriatın kanunları ve emirleri insanoğlunun içinde bulunduğu genel şartlar dikkate alınarak kolaylık üzerine kurulmuştur. İslam hukuku belli şartlar oluştuğunda (zor zamanlarda)⁸ kanunları ve emirlerini katılık ve kısıtlayıcılıktan, kolaylık ve hoşgörüye dönüştürür; böylece güçlük ve sıkıntı oluşturabilecek hükümleri şartlara uyumlu hale getirir.

Şeriat insanoğluna taşıyamayacağı bir yük yüklemeyi amaçlamaz. Sadece kolaylaştırarak uygulandığı zaman gerçekleştirilecek ulaşılabilir hedefleri amaçlayan pratik bir hukuktur. İslam

[8] İztırar hali veya zaruret hali denilen bu hallerde dinin yasaklarını ihlal etmeyi mübah kılacak büyük bir tehlike ve zarar bulunması gerekmektedir. Örneğin; açlıktan ölmek üzere olan bir kimsenin, yaşamak için yenmesi haram olan munda etinden ölmesini engelleyecek miktarda yemesi caizdir (Ç.N.)

hukukunun temel özelliği kanunlarında katı bir cezalandırıcı yaklaşımdan uzak durmasıdır. İslam normal hallerde caiz olmayan bir uygulamaya izin verir veya hükümlerini yumuşatırsa, aslında yüce gönüllülük özelliğini sergiliyor demektir.

Fıkıhçılar cevazın (izin verme) belli yönlerini gözardı etmektedir. Şeriatın yarar sağlama veya kötülükten koruma maksadından vazgeçmesini gerektiren zorlayıcı mücbir koşullar nedeniyle, katılık ve zorluktan kolaylık ve hoşgörüyü geçirilmesi için emredilen bir eylemin değiştirilmesi söz konusu olduğunda belli bir birey veya topluluk için Cevaz vermenin fikir birliği içindedirler.

Mücbir sebep normalde genel ve kalıcıdır. Aslında yasak olan genel eylem kategorilerine giren pratiklere ilişkin evrensel mevzuatın temelini bu ilke oluşturur. Bazı uygulamalardan kaynaklanan zarara ve bu uygulamaların mali kayba yol açacak olması nedeniyle yasaklanması gerekmesine rağmen, toplumun bunlara çok fazla ihtiyacı bulunması nedeniyle izin verilir. Hukukçular bütün toplumun veya büyük çoğunluğunun, belli bir maksada ulaşmak için yasaklanan eyleme cevaz verilmesi gerektiren durumun kalıcı bir genel ihtiyaç olup olmadığını değerlendirmelidir.

Şeriatın uygulanması ve hükümlerine uyulması, doğası gereği kişinin öz-kontrolünü sağlamasını teşvik eder. İnsanoğlu mizacından dolayı yararları elde etmek ve kötülüklerden kaçınmak eğilimindedir. Bütün istenmeyen davranış tiplerinin kınanması yoluyla, dinî-ruhsal öz-kontrolün doğal alışkanlığa dönüştürülmesi çok güç değildir. Dinî-ruhsal öz-kontrol zayıfladığında, başvurulacak bir sonraki adım devlet kontrolüdür. Bu durumda öz-kontrolü ihmal ve önemsizleştirmeden korumak ve kurtarmak devleti yönetenlerin yükümlülüğüdür.

Şeriatın temel maksatlarından birisi, Şeriatın emirlerinin ortaya çıkmasını gerekli hale getiren farklı şartlara kendisini dayandırmak ve bu emirleri değişen şartlara göre değiştirmektir. İslam hukuku evrensel ve ebedidir ve değişen şartlar da şüphesiz kalıcı ilahî hukukun bariz bir yönüdür.

Şeriatın insanlar arası ilişki ve işlemleri açıklaması iki yönlüdür. Bazen insanları faizin yasaklanması gibi kalıcı ve evrensel bir kurala bağlamayı amaçlar. Bazen de maksadı insanlar arasındaki ihtilaflarda hüküm verilmesi yöntemlerini formüle etmektir. Böyle durumlarda belli bir ihtilafa ilişkin yargı kararı, evrensel hukukun

uygulanması niteliğindedir. Kötülüğe giden yolların kesilmesini İslam hukukunun temel yollarından birisi olarak gördüğümüz için ve bu kural da belli şartlar altında uygulandığından ötürü, müçtehidler mutlaka bu yolların ne zaman kesileceği ve ne zaman açık bırakılacağını değerlendirmelidir.

Şeriatın Sağlam ve İstikrarlı bir Sosyal Düzen İnşa Etme Amacı

Şeriatın ana maksadı, istikrarlı ve sosyal bir sisteme dayanan güçlü bir toplum kurmak ve refahı gerçekleştirmek, kötülükleri önleyerek bu toplumun işlerinin düzenli yürümesini desteklemektir. Bütün İslam ümmetini tek bir Müslüman olarak tasavvur etmeli ve onun hayatını tıpkı bireyler için yaptığımız gibi, İslam hukuku kurallarına tabi kılmalıyız. Böylece İslam hukukunun toplumun kamusal işlerine nasıl uygulanması gerektiğine ilişkin açık bir gözlem yapmış oluruz. Kötülüğe giden yolların kesilmesi, yazılı kaynaklarda belirlenmemiş yararların değerlendirilmesi ve müc-bir sebep halinde harama cevaz verilmesi, tüm toplumu ilgilendiren temel özelliklerdir ve nadiren bireylere uygulanır.

Âlimlerin görevi toplumun problemlerine Şeriattan ilham alan çözümler bulmaktır. Allah birçok kavmi, hükümlerin yalnızca yapay anlamlarını kabul edip, içeriklerini dikkatlice değerlendirmeleri ve derin anlamlarını araştırmamaları nedeniyle eleştirmiştir. Bu tanıma uygun olarak içtihad yapılması, farklı milletler ve ülkelerin ihtiyaçları ve şartlarına göre, İslam toplumunun kolektif bir yükümlülüğüdür. Bu yüzden yöntemleri ve araçları mevcut olduğu halde, bu yükümlülüğü yerine getirmemekle, bütün İslam ümmeti günah işlemektedir.

Büyük imamlar döneminden bu yana içtihad yapılmamasının olumsuz etkisi, İslamî hayatın o zamandan beri değişen yönleri üzerinde açıkça görülmektedir. Müslümanlar, belli konularda farklı mezheplerin hükümlerini değerlendirip, hangisine öncelik verilerek toplumun ahenk içinde yaşamasını sağlayabileceklerine karar verecek âlimlere ihtiyaç duymaktadır. Şeriatın ana ve tali maksatlarını ve aynı zamanda erken dönem müçtehidlerinin doktrinlerinin adapte edilebilir olup olmadığını titizlikle araştırıp tartışmaya, bütün düzeylerde acilen ihtiyaç bulunmaktadır.

Son derece hayatî olan bu entelektüel ve bilimsel amaca ulaşmanın ilk adımı, İslam ülkelerinin tüm mezheplerinden önde

gelen Şeriat âlimlerinden oluşan bir ihtisas meclisi oluşturmaktır. Bu âlimler ümmetin hayatî ihtiyaçlarını araştırıp tartışmalı ve İslam toplumu için üzerinde uzlaşılmış çözümler üretmelidir. Bir başka görevi ise, dünyanın her yerinde içtihad yapacak düzeye ulaşmış veya bu seviyeye yakın âlimleri belirlemek olmalıdır. Bu âlimler meclisi bilgiye sahip olmanın yanısıra, ümmetin onların ilmî kapasitelerine tam güvenmelerini sağlayacak şekilde, kişisel hayatlarında dürüstlük ve Şeriata hassasiyetle uyumu sergilemeleri şarttır.

Üçüncü Bölüm

Şeriatın Maksatları: İnsanların Davranışları ve İlişkileri

Şeriatın kendisine özgün yüksek maksatlarının İslam hukukunun ve insanların davranış ve ilişkilerinin çeşitli alanlarına odaklanan, literatürde bu hükümlerin uygulandığı çeşitli iş ve işlemlerdeki yansımalarına aşağıda yer verilecektir.

Tüm İlişki ve İşlemlerde Amaç ve Araçlar

Bu konu insanların davranışları ve sosyal ilişkilere yönelik Şeriat kurallarının incelenmesinin öncelikli başlığıdır. Bu başlığın incelenmesinin amacı; Şeriatın gerçekleştirme ve önleme için birinci derecede öncelik verdiği amaçlarla, başka bir şeye bağlı olduğu için ikincil öneme sahip olan araçları birbirinden ayırmaktır. Şeriat kuralları konusu iki kategoriye ayrılır: amaçlar ve araçlar. Amaçlar (*makâsıd*), *mesâlih* (yararlar) ve *mefâsîd*'den (zararlar) oluşurken, araçlar bu amaçlara götüren yollar ve metotlardan oluşur.

Amaçlar niyet edilerek gerçekleştirilen davranış tipleridir ve Rabbimizin maksatlarına dayanan eylemler ve insanların maksatlarına dayananlar olarak ikiye ayrılır. Bu amaçlar Rabbimizin yararlı maksatları gerçekleştirmek veya bireysel iş ve davranışlarda kamu yararını korumak için öngördüğü metotlardır. Önemi ve yaygınlığı daha az olan ikinci kategoride ise, belli bir grup insan veya bireyler tarafından ulaşılmak istenen amaçlar yer alır. Bu iki amaç kategorisi yine Allah'ın hakları ve kulların hakları olarak ikiye ayrılır. Bu haklar doğaları gereği hiç kimse tarafından görmezden gelinemez. Çünkü Şeriatın evrensel ve nihaî maksatlarını koruma araçlarını oluştururlar.

Vesâil terimi Allah tarafından ara amaçların gerçekleştirilmesi aracı olarak, nihaî maksatlara araç olmak üzere konulan kuralları ifade eder. Bunlar olmaksızın Şeriatın maksadı tamamen

kaçırılabilir veya tam olarak gerçekleştirilemeyebilir. Araçlar ise Şeriat kurallarını gösteren nedenler ve bu kuralların uygulanmasını gerekli kılan şartları içerirken, diğer engellerin de yokluğunu içermektedir. Bu nedenle İslam hukukunun temel ilkelerinden birisi, amacın ortadan kalkması halinde, araçlarından da ortadan kalkacağıdır. Buradaki tartışma Şeriatın amaçlarını (maksatlarını) gerçekleştirmek için gerekli araçlara ilişkindir.

Şeriatın İnsan Haklarına İlişkin Kuralları ve Hak Kategorileri

İnsanlar arasında iş ve işlemlerin kanunlarla düzenlenmesinin en iyi ve en sağlam gerekçesi, hakka sahip olma kurallarının belirlenmesi gereğidir. Bu belirleme, hak edenlere haklar verilmesi için temel oluşturan iki önemli maksada hizmet eder. Bu tür kuralların konulması, hâkimler, devleti yönetenler ve davacıların haklarını pekiştirir ve açıklığa kavuşturur.

Şeriatın temel maksatlarından birisi, hak sahibi insan kategorilerine göre farklı hakları belirlemek, bazı haklarda kimlerin diğer insanlara göre öncelikli olacağına karar vermek ve insanların ortak kaynakların yararlarını nasıl paylaşmaları gerektiğini göstermektir. Hakların belirlenmesine ilişkin kuralların özü, iki temel merkeze dayanmaktadır: doğal anayasa veya doğuştan gelen haklarımız ve bir birey veya birey grubuna, kolaylıkla istismar edilecek belli haklar konusunda diğer bireyler karşısında öncelik vermek veya üstünlük tanımak. Haklar, temelinde yatan nedenin gücüne göre doğuştan gelen haklar, soydan gelen haklar ve kaynaklara ulaşma hakları dâhil değişik kategorilere ayrılabilir.

Farklı hukuk sistemleri çocukların soyunu şüpheden korumak için aile birimi kurucu prensibini vurgular. Tüm hukuk sistemleri içinde, İslam hukuku ailenin düzenlenmesi ve işleyişi için en âdil, güçlü ve yüksek kurallar koyan hukuk düzenidir. Aileye ilişkin her türlü mevzuatın altında yatan en önemli prensip, sözkonusu düzenlemenin evlilik ve akrabalık bağlarını güçlendirmesi ve eğer bu bağlar bozulacaksa, nasıl bozulacağının açıklanmasına odaklanması gerekmektedir. Şeriatın en önemli maksatlarından birisi, evliliğin önemini vurgulamaktır. Zira evlilik ailenin kurucu unsurudur.

Evlilik bağını en yüksek derecede sağlamlaştırmak için gerekli olan sözleşme biçiminin en uygun biçimi evliliğin özüne bağlı ka-

lınmasıdır. Evliliği düzenleyen ana ve tâlî kurallara ilişkin ayrıntılı analizimizden ve aynı zamanda evlilik kurumuna ilişkin Şeriatta bulunan maksatlardan elde edilen bilgiler sayesinde, iki temel prensibi tespit etmemiz mümkün olmuştur. Birinci prensip evlilik bağının özgün biçimi ile erkekle kadın arasındaki mümkün olan diğer tüm ilişki biçimleri arasında net bir ayırım yapmayı amaçlamaktadır. İkinci prensip ise evliliğin geçici olarak yapılmış bir sözleşme olmamasının sağlanmasıdır. Evlilik bir ahlakın korunması yöntemidir.

Ticarî İşlemler

Şeriat ekonomik zenginliğe en yüksek önemi verir. Kur'ân âyetleri ve hadislerde mal ve zenginlikten insan toplumunun faaliyetlerinin dayanak noktası ve problemlerinin çözümü olarak söz edilir. İslam hukukuna göre malvarlığı ve zenginliğin önemli bir statüye sahip olduğunu gösteren çok sayıda delil bulunmaktadır. Gerçekten de malvarlığından alınan zekât, İslam'ın üçüncü şartını oluşturmaktadır. Şeriatın toplumun zenginliğine ilişkin ana maksadı, bu zenginliğin korunması ve artırılmasıdır.

Şeriat para kazanma ve malvarlığı edinmek için yalnızca aşağıdaki yolları helal kılmıştır: bir mala münhasıran sahip olma hakkı; arazide arazi sahibi ile birlikte çalışma ve mal takası bunlardan-
dır. Ticaretin kolaylaştırılması, zenginliğin mümkün olduğu kadar çok sayıda insanın elinde âdil dolaşımını gerektirir. Bu sayede Şeriatın amaçlarından bir tanesi oluşturulmuş olacaktır. Bunun sağlanabilmesi için, finansal hakların transferini düzenlemek üzere çeşitli işlem türlerine ilişkin sözleşmeler oluşturulmuştur.

Şeriatın her türlü ekonomik zenginliğe ilişkin maksatları; ticaretin kolaylaştırılması, şeffaflık, koruma, dayanıklılık ve adalet şeklinde sıralanabilir. Şeriatın amaçladığı mal ve sermaye dolaşımı anlamlarından birisi, zenginliği meşru olarak elde etmiş kişilere herhangi bir zarar vermeksizin, zenginliğin toplum içinde mümkün olduğu kadar çok kişi arasında transferidir. Şeriat insanların malvarlıkları üzerinde münhasır mülkiyet hakkını kabul etmiş ve maliklerin mallarını hayattayken diledikleri gibi tasarruf etmelerine izin vermiştir. Bunu yapmakla, para kazanma ve tasarrufu teşvik etmektedir. Şeriatın bundaki amacı, genel olarak toplumun refahını artırmak ve toplumun refahının önündeki engelleri kaldırmaktır.

Zenginlik ve malvarlığında şeffaflık şartının amacı, mümkün olduğu kadar zarar ve anlaşmazlıkları önlemektir. Bu nedenle yemin etme ve işlemleri yazılı hale getirme şartı konulmuştur. Herhangi bir malvarlığı kendisine emanet edilen kimse, onu Allah'ın emirlerine uygun bir şekilde korumalıdır. İslam hukuku sözleşmelerin geçerliliği ve onayı ile hükümlerinin uygulanmasına yönelik kurallar koymaktadır. Şeriatın malî işlemlere ilişkin maksadına uygun biçimde, sözleşmelerin geçerliliği ve onaylanmasına yönelik, mülkiyet ve mal edinme kuralları getirilmiştir.

Şeriatın farklı malî işlem türlerindeki maksadı, hem birey hem de toplum için zenginlik yaratmaktır. Emek, zenginliğin temel unsurlarından birisini oluşturur ve diğer ikisinin gerçekleştirilmesinin aracıdır. Çalışabilen ve üretim yapabilen bazı kişiler, üretim yapmak için emeği sağlayabilecek sermayeye ve üretim kapasitelerine yeterli sermayeye sahip olmayan çoğunluğu çalıştıracaktır. Bir çok olayda sermaye ve emeğin verimli kullanımı engellenmektedir. Bu da işçiler, sermaye sahipleri ve bütün toplumun büyük zarara uğramasına yol açmaktadır.

Bu sorunu aşmak için sağlıklı düşünen kişiler sermaye ve ustalığı her iki tarafın yararına birleştirecek yollar keşfetmişlerdir. Buna göre, İslam hukukunun yüksek maksadının gerçekleştirilmesi, iki taraftan herhangi birinin âdil bir tarzda emek ve sermayeyi birleştirme amacına ulaşmasını engellemez. Şeriatın maksadı tüm bu tür sözleşmelerde işçilerin haklarını, emeklerinin boşa gitmesi ve hak ettiği karşılığı görmesini sağlayacak özgün şartlar koyarak korumaktır.

Şeriat şu prensipleri desteklemektedir : emeğe dayalı sözleşmelerin miktarını artırmak; benzer işlemlerde ortak olan risklere izin vermek; bu sözleşmelerde işçilere aşırı yük yükleyecek hükümlere engel olmak; sözlü sözleşmeleri bağlayıcı kabul etmemek; işçilere emeklerinin karşılığı dışında ilave yararlar sağlayan hükümlere izin vermek; işçinin ücretinin iş tamamlanır tamamlanmaz ve gecikmeden ödenmesi; işçiye işini yapması için gerekli araçların verilmesi; işçinin tek başına işi tamamlamaya zorlanmaması ve ayrıca köleliğe benzeyen her türlü sözleşmeyi ve şartı engellenmesi de bu prensipler arasında yer almaktadır.

Bağış ve hediye sözleşmeleri toplum mensupları arasında karşılıklı yardımlaşma kavramına dayanır. Bu sözleşmeler vatandaşlığı

güçlendirir; şeriatın yüksek maksatlarına hizmet eder ve asil bir İslâmî erdemi somutlaştırır. Şeriat şu prensipleri destekler: kamusal ve bireysel yararları nedeniyle bağış ve hediyeleri artırmak; bağışın gönüllü olarak yapılması ve bağış yaparken tereddüt edilmemesi; bağışçıların isteklerine göre bağış sözleşmesini onaylama yöntemlerinde hoşgörü ve esnekliğin uygulanması ve bağışların başkalarının haklarını ihlal etmemesi veya haklarının kaybına yol açmaması bu prensipler arasında yer almaktadır.

Hâkimlik, Şahitlik ve Cezalar

İslam toplumunun kamusal işleri yürüten, adaleti uygulayan ve Şeriat kurallarını uygulayan yöneticilere sahip olması gerekir. Bunun nedeni, İslam hukukunun kişiler arası ilişkileri yöneten ve özgün haklar sağlayan bir kanunlar külliyesi olarak, yalnızca bu maksatları gerçekleştirmek için gönderilmiş olmasıdır. Şeriatın en yüksek maksatlarından birisi, öncelikle kişilere tebliğ edilmesi ve bilgilendirmesi ve daha sonra ise otoritesinin kurulması, kurallarının uygulanması ve üstünlüğünün vurgulanmasıdır.

Herhangi bir vahyedilmiş hukuk sisteminin uygulanmasını sağlamak için, insanların onun kutsallığına derinden inanması gerekir. Aslında insanların hukukun güçlü olduğu kanaatine sahip olması, kanunlarına uymaya teşvik edecektir. Şeriatın hükümlerin uygulamakla yükümlü olan kimseler için, Şeriatın maksadı, yerleşik temel prensipler ve özgün kurallara uygun olarak, hakları gerçek sahiplerine vermektir. Herhangi bir makama atanmış hiçbir görevlinin, maslahatı (hayrı) teşvik etmek ve mefsedeti (şerri, kötülüğü) önlemedikçe bu makamın yetkilerini kullanmasına izin verilmez.

Şeriatın bütün hükümleri, toplumsal hayatın tüm yönlerinde şartların iyileştirilmesine odaklanır. Şeriatın koyduğu caydırıcı önlemler, hapis ve para cezaları, münhasıran insanların hayat şartlarının iyileştirmesi amacını güder. Şeriatın yüksek maksatlarından birisi, toplumun sosyal düzenini korumaktır ve bu amaca sosyal düzendeki tüm kargaşa ve saldırganlık kaynaklarının yolu kesilerek ulaşılabilir. Bu şer kaynaklarının önünün kesilmesi, yanılmaz Şeriata dayanması ve meşru bir otorite tarafından uygulanması kaydıyla, kendi içinde âdil bir politikadır. Bireylerde ve toplumda olumlu yönde reform yapılması, Şeriatın en büyük maksadıdır. Suçluların cezalandırılması ve benzer suçlar işlemeye niyetlenen-

lerin caydırılması yoluyla, mağdurların gönlü rahatlatılır ve adalet beklentisi karşılanır.

Sonuç

Bu kitabın, hâkimlere ve derin ilim peşinde koşanlara, Şeriatın yüksek maksatlarını keşfetme ve bunları gerçekleştirme kararlılıklarını artırmak, düşünce tarzlarını yükseltmek ve daha yüksek zirveleri idrak etmek bakımından yararlı olması umulmaktadır.

Yazar

Muhammed Tahir İbn Âşûr 1879 yılında Tunus'ta dünyaya geldi ve 1973 yılında vefat etti. Geride kamusal ve idari hayata dair uzun ve ayrıntılı bir tecrübe hazinesi bıraktı. Aynı zamanda on-dokuzuncu ve yirminci yüzyıl Tunus'unda benzeri kesinlikle görülmemiş miktarda zengin bir çeşitlilik arz eden bilimsel eserler ve makalelerin sahibidir. Birçoğu hâlâ eleştirel incelemeyi ve yayınlanmayı beklemektedir.

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

Şeyh Muhammed Tahir İbn Âşûr en ünlü Zeytûne Camii imamı ve 20. Yüzyılın en büyük İslam âlimlerinden birisidir. İbn Âşûr'un Makâsıd'ü's-Şerîa (İslam Hukukunun Amaçları) Risalesi İngilizce dilinde İslam hukuku araştırmaları için çığır açmıştır. İbn Âşûr Makâsıd'ı büyük imamların döneminden bu yana hiçbir ciddi gelişme kaydetmemiş olan İslam hukuku teorisinin yenilenmesi için bir metodoloji olarak sunmaktadır. İbn Âşûr ayrıca -oldukça cesur bir şekilde- Hz. Muhammed'in (S.A.V.) eylemleri ve kararlarının ardındaki niyetler (maksatlar) hassas konusunu ele almaktadır.

Bu çerçevede İslam hukukunun parçası olması amaçlanan hadislerle, Hz. Peygamberin siyasî liderlik, mahkeme kararı, dostça tavsiye, çatışma çözümü vs. gibi özgün maksatları bulunan eylemler/sözleri arasında ayırım yapmak için kıstaslar önermektedir. Ancak İbn Âşûr'un bu kitapla yaptığı en önemli katkı, geleneksel Fıkıh Usûlü ilminde hiçbir zaman formüle edilmemiş olan, yeni (çağdaş) terminoloji geliştirerek yeni maksatları ortaya koymasısıdır. Örneğin; "aile sisteminin korunması" teorisi içinde "soyağacının korunması" teorisi, "inançların korunması" teorisi içinde "hakiki imanının korunması" teorisi vs. geliştirmiştir. Ayrıca bağımsız birer maksat ve bütün İslam hukukunun temeli olarak "düzenlilik", "doğuştan gelen mizaç", "hürriyet", "haklar", "medenilik" ve "eşitlik" kavramlarını geliştirmiştir. Bu gelişme İslam hukuku için, İslam toplumları ve Müslüman azınlıkların karşılaştığı mevcut akımlar ve gerçek güçlükler karşısında büyük fırsat kapıları açmaktadır.

